

OITS PROFILAKTIKASI BO'YICHA HAMSHIRALAR KASBIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

M.J.Murodova

*Respublika o'rta tibbiyot va farmasevt xodimlari
malakasini oshirish va ularni ixtisoslashtirish markazi
Buxoro filiali o'qituvchisi
maqsudamurodova@mail.com*

Annotatsiya: Mazkur maqolada hamshiralar malakasini oshirish jarayonida OITS profilaktikasi bo'yicha kasbiy kompetensiyani rivojlantirishning pedagogik asoslari tahlil qilingan. OITSning oldini olish, bemorlar bilan xavfsiz va professional muloqot qilish, infeksiya nazorati qoidalariga rioya etish, epidemiologik xavflarni baholash hamda aholiga profilaktik maslahatlar berish hamshiralarning kasbiy faoliyatida muhim kompetensiyalar sifatida yoritilgan. Maqolada OITS profilaktikasini o'qitishda kompetensiyaviy, muammoli ta'lim, keys-stadi, simulyatsion ta'lim, interfaol va raqamli pedagogik texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, hamshiralar malakasini oshirish jarayonida nazariy bilimlarni amaliy ko'nikmalar bilan integratsiyalashga asoslangan pedagogik model taklif etilgan. Tadqiqot natijalari OITS profilaktikasi bo'yicha ta'limning samaradorligini oshirishda kasbiy kompetensiyaga yo'naltirilgan pedagogik yondashuvlarning ahamiyatini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: OITS, OIV, hamshira, kasbiy kompetensiya, malaka oshirish, pedagogik texnologiya, profilaktika, infeksiya nazorati, simulyatsion ta'lim, interfaol ta'lim.

Kirish

Bugungi kunda OIV infeksiyasi va OITSning oldini olish sog'liqni saqlash tizimining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. OIV infeksiyasining tarqalishini kamaytirish, kasallikning oldini olish, erta aniqlash va bemorlarga sifatli tibbiy yordam ko'rsatishda tibbiyot xodimlarining kasbiy tayyorgarligi muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, hamshiralar bemor bilan bevosita muloqot qiladigan, diagnostik va davolash jarayonlarida faol ishtirok etadigan hamda aholiga sanitariya-ma'rifiy tushuntirish ishlarini olib boradigan tibbiyot mutaxassislari sifatida alohida o'rin egallaydi. OITS profilaktikasida faqat tibbiy bilimlarning mavjudligi yetarli emas. Hamshiradan mavjud bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo'llay olish, infeksiya xavfini to'g'ri baholash, biologik suyuqliklar bilan ishlashda xavfsizlik qoidalariga rioya qilish, bemorning huquq va qadr-qimmatini hurmat qilish, maxfiylikni ta'minlash hamda OIV bilan yashayotgan shaxslar bilan stigma va diskriminatsiyasiz muloqot qilish ko'nikmalari

ham talab etiladi. Shu nuqtayi nazardan, hamshiralar malakasini oshirish jarayonida OITS profilaktikasiga oid bilimlarni pedagogik jihatdan to'g'ri tashkil etish va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish dolzarb ilmiy-amaliy vazifalardan biridir.

Tadqiqotning maqsadi hamshiralar malakasini oshirish jarayonida OITS profilaktikasi bo'yicha kasbiy kompetensiyani rivojlantirishning samarali pedagogik yondashuvlarini aniqlash va ularni takomillashtirish bo'yicha ilmiy-metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat:

1. OITS profilaktikasida hamshiralarning kasbiy kompetensiyasiga qo'yiladigan asosiy talablarni aniqlash.
2. Hamshiralar malakasini oshirish jarayonida OITS profilaktikasini o'qitishning pedagogik imkoniyatlarini tahlil qilish.
3. Kompetensiyaviy, interfaol va simulyatsion ta'lim texnologiyalarining imkoniyatlarini aniqlash.
4. OITS profilaktikasi bo'yicha hamshiralar kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik modelni ishlab chiqish.
5. Ta'lim jarayoni samaradorligini oshirish bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqish.

Materiallar va metodlar

Tadqiqotda pedagogik kuzatuv, ilmiy-metodik adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish, pedagogik modellashtirish, suhbat, so'rovnoma hamda diagnostik baholash metodlaridan foydalanish imkoniyati asos qilib olindi. Tadqiqotning obyekti hamshiralarni malaka oshirish jarayoni bo'lsa, predmeti OITS profilaktikasi bo'yicha kasbiy kompetensiyani rivojlantirishning pedagogik mazmuni, shakllari, metodlari va vositalaridan iborat.

Kasbiy kompetensiya tushunchasi mazkur tadqiqotda hamshiraning OITS profilaktikasiga oid nazariy bilimlarni egallashi, ularni amaliy faoliyatda qo'llashi, xavfsiz tibbiy muhitni ta'minlashi, bemor bilan samarali kommunikatsiya qilishi va profilaktik faoliyatni mustaqil tashkil eta olishi bilan belgilanadi. Tadqiqot metodikasi to'rt asosiy komponentni qamrab oladi:

1. **Motivatsion komponent** — hamshiralar tomonidan OITS profilaktikasining ijtimoiy va kasbiy ahamiyatini anglash.
2. **Kognitiv komponent** — OIV va OITS, yuqish yo'llari, profilaktika choralari, infeksiya nazorati va zamonaviy profilaktik yondashuvlar bo'yicha bilimlarni egallash.
3. **Amaliy komponent** — xavfsiz tibbiy muolajalarni bajarish, individual himoya vositalaridan foydalanish, xavfni baholash va profilaktik maslahat berish ko'nikmalarini rivojlantirish.
4. **Kommunikativ-refleksiv komponent** — bemorlar bilan to'g'ri muloqot qilish, maxfiylikni saqlash, stigma va diskriminatsiyaning oldini olish hamda o'z kasbiy faoliyatini tahlil qilish qobiliyatini shakllantirish.

O'qitish jarayonida an'anaviy ma'ruza bilan bir qatorda muammoli ta'lim, keystadi, vaziyatli mashqlar, rolli o'yinlar, simulyatsion mashg'ulotlar, guruhli muhokamalar, test diagnostikasi va raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish taklif etiladi.

Natijalar

Tadqiqot tahlillari shuni ko'rsatadiki, OITS profilaktikasi bo'yicha hamshiralar malakasini oshirish faqat nazariy ma'lumotlarni yetkazish bilan cheklanmasligi kerak. Ta'lim jarayoni real kasbiy vaziyatlarga yaqinlashtirilgan holda tashkil etilganda o'zlashtirilgan bilimlarning amaliy faoliyatga ko'chirilish imkoniyati ortadi. OITS profilaktikasi bo'yicha kasbiy kompetensiyani rivojlantirishning taklif etilayotgan pedagogik modeli quyidagi ketma-ketlikka asoslanadi:

Diagnostika → motivatsiya → nazariy tayyorgarlik → amaliy mashg'ulot → simulyatsiya → vaziyatli topshiriq → refleksiya → yakuniy baholash. Diagnostika bosqichida tinglovchilarning OIV va OITS bo'yicha mavjud bilimlari, infeksiya xavfsizligi haqidagi tushunchalari hamda amaliy tayyorgarlik darajasi aniqlanadi. Motivatsion bosqichda OITS profilaktikasining tibbiy, ijtimoiy va pedagogik ahamiyati tushuntiriladi. Bu bosqichda hamshiraning nafaqat davolash jarayonidagi, balki kasalliklarning oldini olish va sog'lom turmush tarzini targ'ib qilishdagi roli ochib beriladi.

1. Pedagogik modelning ketma-ketlik bosqichlari va ularning tavsifi

Bosqich nomi	Mazmuni va vazifalari
1. Diagnostika	Tinglovchilarning OIV va OITS bo'yicha mavjud bilimlari, infeksiya xavfsizligi haqidagi tushunchalari hamda amaliy tayyorgarlik darajasini aniqlash.
2. Motivatsiya	OITS profilaktikasining tibbiy, ijtimoiy va pedagogik ahamiyatini tushuntirish; hamshiraning davolash, oldini olish va sog'lom turmush tarzini targ'ib qilishdagi rolini ochib berish.
3. Nazariy tayyorgarlik	OIV infeksiyasining xususiyatlari, yuqish mexanizmlari, profilaktika choralari, universal ehtiyot choralari rioya qilish, tibbiy chiqindilarni xavfsiz boshqarish va bemorlar bilan muloqot qilish masalalarini yoritish.
4. Amaliy mashg'ulot	Nazariy bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo'llashga yo'naltirish (masalan, biologik material bilan tasodifiy kontakt, igna sanchilishi, bemorga profilaktik maslahat berish va h.k.).

5. Simulyatsiya	Real bemorga zarar yetkazmasdan, murakkab vaziyatlarda qaror qabul qilishni simulyatsiya orqali mashq qilish.
6. Vaziyatli topshiriq	Kasbiy muammolarni taqdim etish, vaziyatni tahlil qilish, xavf omillarini aniqlash, harakatlar ketma-ketligini belgilash va qarorni asoslash.
7. Refleksiya	O'zining kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, xatolarni tahlil qilish hamda kelgusidagi kasbiy faoliyatini takomillashtirish yo'llarini belgilash.
8. Yakuniy baholash	Nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy ko'nikmalar, kommunikativ qobiliyat va kasbiy qaror qabul qilish kompetensiyasini baholash.

Muhokama

OITS profilaktikasini o'qitishda pedagogik yondashuvning asosiy afzalligi shundaki, u tibbiy bilimlarni kasbiy faoliyat bilan bevosita bog'lash imkonini beradi. An'anaviy ma'ruza shaklida tinglovchi ko'plab ma'lumotlarni eslab qolishi mumkin, biroq real kasbiy vaziyatda ularni to'g'ri qo'llash uchun amaliy mashg'ulotlar zarur. Kompetensiyaviy yondashuv hamshirani faqat bilimlarni o'zlashtiruvchi emas, balki mustaqil qaror qabul qila oladigan mutaxassis sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Muammoli ta'lim texnologiyasi orqali tinglovchilarga tayyor javob berilmaydi. Aksincha, ularga muayyan kasbiy vaziyat taqdim etilib, muammoni mustaqil tahlil qilish va yechim topish imkoniyati yaratiladi.

2. Hamshiralarning kasbiy kompetensiyasini baholash mezonlari

Kompetensiya yo'nalishi	Baholash mezonlari
Nazariy bilim	OIV va OITS profilaktikasi bo'yicha bilimlarning to'liqligi.
Amaliy ko'nikma	Infeksiya xavfsizligi va profilaktik choralarni to'g'ri bajarish.
Kommunikativ kompetensiya	Bemor bilan samarali va etik muloqot qilish.
Axloqiy-huquqiy kompetensiya	Maxfiylik va bemor huquqlariga rioya qilish.

Qaror qabul qilish	Kasbiy vaziyatlarda to'g'ri yechim tanlash.
Refleksiv kompetensiya	O'z faoliyatini tahlil qilish va takomillashtirish.

Keys-stadi texnologiyasi OITS profilaktikasiga oid murakkab vaziyatlarni tahlil qilishda samarali vosita bo'la oladi. Masalan, bemor OIV maqomini oshkor qilishdan qo'rqayotgan vaziyatda hamshiraning qanday kommunikativ va etik yondashuvni tanlashi muhokama qilinishi mumkin. Rolli o'yinlar esa bemor va hamshira o'rtasidagi muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bunda tinglovchilar bemorga OIV profilaktikasi haqida tushuntirish berish, noto'g'ri tushunchalarni bartaraf etish va stigma holatlarining oldini olishni mashq qiladilar.

Simulyatsion ta'lim esa xavfsizlik talab qilinadigan amaliy ko'nikmalarni shakllantirish uchun muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Bunday mashg'ulotlarda tibbiy muolajalarni bajarish, individual himoya vositalaridan foydalanish, biologik material bilan ishlash va favqulodda vaziyatlarda harakat qilish algoritmlari takroran mashq qilinadi. Raqamli texnologiyalar ham OITS profilaktikasini o'qitish imkoniyatlarini kengaytiradi. Elektron kurslar, videodarslar, interaktiv testlar, virtual klinik vaziyatlar va masofaviy ta'lim platformalari tinglovchilarning mustaqil ta'lim olish imkoniyatlarini oshiradi.

Shu bilan birga, pedagogik jarayonda OIV bilan yashayotgan shaxslarga nisbatan stigma va diskriminatsiyani kamaytirishga alohida e'tibor qaratish zarur. Hamshira bemorning kasalligi bilan bog'liq holatlarda inson qadr-qimmatini hurmat qilishi, tibbiy sirni saqlashi va professional etikaga amal qilishi kerak.

Shunday qilib, OITS profilaktikasi bo'yicha ta'lim tibbiy bilim, amaliy ko'nikma, kommunikativ kompetensiya va axloqiy mas'uliyatning integratsiyasiga asoslangan holda tashkil etilgandagina yuqori samaradorlikka erishish mumkin.

Xulosa. Hamshiralar malakasini oshirish jarayonida OITS profilaktikasi bo'yicha kasbiy kompetensiyani rivojlantirish zamonaviy tibbiy ta'limning muhim yo'nalishlaridan biridir. Mazkur kompetensiya faqat OIV va OITS haqidagi nazariy bilimlar bilan cheklanmay, amaliy ko'nikma, xavfsiz tibbiy faoliyat, samarali kommunikatsiya, axloqiy mas'uliyat va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini ham qamrab oladi. Tadqiqot natijalari OITS profilaktikasini o'qitishda kompetensiyaviy, muammoli, interfaol, keys-stadi va simulyatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish maqsadga muvofiqligini ko'rsatadi. Hamshiralar malaka oshirish kurslarida nazariy mashg'ulotlar bilan bir qatorda amaliy vaziyatlar, klinik keyslar, rolli o'yinlar va simulyatsion mashg'ulotlarning ulushini oshirish zarur. OITS profilaktikasi bo'yicha ta'lim jarayonida stigma va diskriminatsiyaning oldini olish, bemorlarning huquqlarini hurmat qilish, tibbiy sirni saqlash va professional

kommunikatsiya madaniyatini shakllantirish ham kasbiy kompetensiyaning ajralmas qismi sifatida qaralishi lozim. Taklif etilayotgan pedagogik model hamshiralarni malaka oshirish jarayonida OITS profilaktikasiga oid bilimlarni amaliy kasbiy faoliyat bilan integratsiyalash, o'quv natijalarini kompetensiyaviy mezonlar asosida baholash va tibbiy xizmat sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. World Health Organization. Consolidated guidelines on HIV prevention, testing, treatment, service delivery and monitoring: recommendations for a public health approach. Geneva: WHO.

2. Qoyilova, M. (2022). Xulqi og'ishgan o'qimirlarni mehnat vositasida tarbiyalash. Buxoro davlat pedagogika instituti jurnali, 2(2).

3. Mekhriniso Qoyilova. The need for professional competence development in the training of senior nurses. Jamiyat va innovatsiyalar – Obşestvo i innovatsii – Society and innovations Journal home page: <https://inscience.uz/index.php/socinov/index>

4. Khoyilova Mekhriniso Djuraevna MIDDLE EUROPEAN SCIENTIFIC BULLETIN ISSN 2694-9970 Middle European Scientific Bulletin, VOLUME 17 Oct 2021 Copyright (c) 2021 METHODS OF FORMATION OF POSITIVE BEHAVIOR IN ADOLESCENTS.

5. Qoyilova, M. (2023). DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES IN THE TRAINING OF SENIOR NURSES THROUGH THE STRUCTURAL ANALYSIS OF PROFESSIONAL COMPETENCE AND PROFESSIONAL MOBILITY. Yevraziyskiy jurnal akademicheskix issledovaniy, 3(9), 137–141. izvlecheno ot <https://inacademy.uz/index.php/ejar/article/view/20623> DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8371586>

6. de Jong, T., & van Joolingen, W. R. (1998). Scientific discovery learning with computer simulations of conceptual domains. *Review of Educational Research*, 68(2), 179-201.

7. Dalgarno, B., & Lee, M. J. (2010). What are the learning affordances of 3-D virtual environments?. *British Journal of Educational Technology*, 41(1), 10-32.

8. Sweller, J. (1988). Cognitive load during problem solving: Effects on learning. *Cognitive Science*, 12(2), 257-285.